

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

Posudek školitele na disertační práci Mgr. et Mgr. Nicol Svárovské, MAS
*Člověk bez paměti: Dílo Maxe Picarda v aktuálních myšlenkových
a literárních kontextech*

Předmětem disertační práce učinila Mgr. Nicol Svárovská, jak avizuje její název, myšlení německo-švýcarského kritika moderní kultury Maxe Picarda, zejména jeho úvahy o slovu, tichu a mlčení a jeho kulturně-kritickou diagnózu specificky moderního fenoménu „člověka bez paměti“ a „člověka bez souvislostí“, jak ji Picard nejnaléhavěji vyslovil ve své proslulé interpretaci nacionálního socialismu *Hitler in uns selbst* (1946; česky: *Hitler v nás* 1948; 1996). Nejde však o monografickou práci o Picardovi v obvyklém slova smyslu: jeho úvahy o diskontinuitě, o novém typu člověka okamžiku, bez paměti, bez vnitřního vývoje, člověka, „který vše obnovuje“, jsou pro Nicol Svárovskou východiskem interpretací mediální instrumentalizace války a násilí, reflexe časovosti, paměti i zapomínání, totální války, atomové bomby, fenoménu „Eichmann“ i provokativního fenoménu identifikace s pachatelem. Právě ve světě, v němž mohlo dojít ke zničení pravdy jejím nahrazením pouhými „zjištěními“, mohlo dojít, jak Picard ukazuje, také k degradaci slova na heslo, k absolutizaci bezvýznamnosti a nicotnosti, k nahrazení řeči řevem. Tam, kde bylo dříve slovo, promluva, která trvala v čase, dosadil hitlerismus, a nejinak komunistická diktatura, „povel“, „signál“, „akčnost“, „bleskovost“, „bleskovou válku“.

Jakkoliv pesimisticky mohla Picardova kritika moderních technických médií z perspektivy jeho metafyzicko-křesťanského světonázoru ještě před dvaceti, třiceti lety znít, ukazuje se dnes, v éře nevídané digitalizace života, naléhavě aktuální. Ve své práci Nicol Svárovská ukazuje, že Picard je velmi aktuální a zajímavý, právě když není čten a recipován výhradně zužujícím prismalem kulturního pesimismu. Nejen, že Picard již ve dvacátých a třicátých letech 20. století tematizoval základní motivy kulturně filozofických diskurzů teoretiků médií jako Günther Anders, Vilém Flusser, Jean Baudrillard nebo Paul Virilio. Ukázal také, jak fatální důsledky může mít pro vedení války a nastolení „výjimečných stavů“ jako společenské a politické *normy*, sugestivní síla fikce ve spojení s kategoriemi „inscenace“, „cíleného apelu“ a technicky manipulovaného „akustického tělesa“, vytvářejícího rezonanční prostor, jakousi „echo-komoru“, v níž stále rezonuje uniformovaná, „glajchšaltovaná“ rétorika oficiální propagandy, jejímž cílem je navodit „noetickou hluchotu“. Již Hérakleitos ve svém fragmentu č. 34 říká, že mentalita otroka se vyznačuje hluchotou a slepotou: otrok sice slyší *akustické* zvuky, ale není schopen vnímat a interpretovat jejich hlubší významy, zatímco svobodný člověk se vyznačuje noetickou vnímavostí.

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav české literatury a komparatistiky

Nicol Svárovská analyzuje a ukazuje, že okupací *akustikou*, výraznou redukcí vnímání na sluchovou percepci prostřednictvím rozhlasu, „si člověk vyvinul akustické rozeznávací schopnosti – jako rozpoznání typu blížícího se letadla a jeho vzdálenosti – a proměnil se v instinktivní, animální bytost“ (s. 211). Picard ve své interpretaci nacionálního socialismu ukazuje, že Hitler nemusel Německo ani zdaleka „dobývat“, neboť nastolení brutální rasové, biopolitické diktatury bylo připraveno diskontinuitou, parcializací života a především jeho okupací technikou.

Naléhavost Picardovy kritiky fatální technologizace našeho života ukazuje Nicol Svárovská také na příkladu rozdmýchávání etnické nenávisti mezi etnickými Rakhiny a Rohingy v Myanmaru (Barma), která vedla k brutální genocidě Rohingů, kde byl výhradní mediální platformou těchto manipulací Facebook.

Rovněž v kapitole o paměti a zapomínání nechává Nicol Svárovská vystoupit do popředí nadčasovost Picardova myšlení, když ukazuje spojitost např. s uvažováním o mizení paměti a projektem „míst paměti“ současného francouzského historika Pierra Nory. Vymazávání stop paměti a zapomínání je průvodním jevem dnešní „digitalizace“ života, kdy paměť je „přenechávána“ digitálním médiím. Problém „vrženosti“ do zapomínání jako symptom moderního „člověka bez paměti“ sleduje Nicol Svárovská dále jednak na případu „Eichmann“, jednak na specificky rakouském sebestylizačním mýtu první „oběti“ Hitlerovy expanze a snahy o vytěsnění spoluviny. Války činí ve zvláštní formě a evidenci zjevnou sílu mýtu a fabulačních modulů, v nichž je právě instanci paměti jednoznačně nadřazena fáma hrdinství, jedinečnosti, vítězství, světovlády atd. A stejně tak charakterizuje člověka válek a totalitních diktatur 20. století snaha zbavit se odpovědnosti, doslova se „vysvléci“ z odpovědnosti (za své činy) i z dějin. Jde o problém, který ve eseji *Války 20. století a 20. století jako válka* vystihl s pronikavou jasnoživostí Jan Patočka: „Otázka je, zda dějinný člověk se chce ještě přiznávat k dějinám“. Filozof ve svém dnes opět mimořádně aktuálním eseji ukazuje, že válka jako prostředek mocenské síly je proti lidem vedena i v době hlasitě propagovaného míru – nebo „globálního zdraví“:

„Tomu, kdo *zde* chce, kdo udržuje svou vůli neporušenou, bez koroze, je přímo vnucováno vyloučení pravdy a veřejnosti, je vnucován *stav války*, diktatura vnější i vnitřní, tajná diplomacie, prolhaná a cynická propaganda. [...] Válka zde ukazuje svou „mírovou“ tvář, tvář cynické demoralizace, apelu na vůli žít a mít. Lidstvo se stává obětí jednou rozpoutané války, tj. míru a dne; mír, den, počítají se smrtí jako prostředkem krajní lidské nesvobody,

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav české literatury a komparatistiky

jako s poutem, před nímž lidé zavírají oči, ale které je zde v podobě *vis a tergo*, teroru, který žene lidi i do ohně – člověk je smrtí, strachem poután k životu a nejvíce manipulovatelný“.¹

Velkou předností disertační práce Nicol Svárovské je, že dokáže nenásilně a zároveň sofistikovaně propojit Picardovo uvažování a další kulturně-filozofické a kulturně-kritické reflexe s reflexemi o paměti/zapomínání, také ve vztahu k fenoménu pomníku, a s interpretacemi literárních fikcí (Kafka, Littell), jako v kapitole „Etické tabu identifikace s pachatelem“, v níž konceptualizuje tezi o „nekomfortní identifikaci“. Tento identifikační manévr se stal v případě Littellova románu *Laskavé bohyně*, jak Nicol Svárovská ukazuje, zdrojem zvláště silné iritace, jíž se čtenáři cítili vystaveni, kdy hlas vypravěče v první osobě, splývá s autorským hlasem, „svěřujícím“ svá infamní sebeodhalení a „manévrující“ tak čtenáře do role komplice. Provokativním zrušením hranice mezi fikcí a autobiografií a efektem „nekomfortní identifikace“ je silně problematizováno obvyklé čtení literatury o nacionálně-socialistických zločinech.

Interpretacemi a reflexemi literárních textů osvětluje Nicol Svárovská také vpravdě „nekomfortní“ spojení literárních fikcí s problematikou války a násilí, jako problém kontaminace, spojený s pojmy *logos* a *polemos* a s problémem de-potencování *logu* fikcemi, fantaziemi, simulakry a simulacemi, de-formujícími *logos* v *pseudos*, čímž se dostáváme zpět k východisku celé práce Nicol Svárovské, k úvahám Maxe Picarda.

Závěrem bych zdůraznil, že práce Nicol Svárovské představuje velmi osobitý, sofistikovaný, vyzrálý a na řadě míst – také stylisticky – originální výkon, spočívající mj. v novém aktualizujícím „čtení“ a interpretaci úvah Maxe Picarda, a tím otevírající nový a *jiný* horizont reflexe problému paměti/zapomínání, diskontinuity nebo devalvace řeči.

Pro úplnost dodávám, že práce splňuje nároky a požadavky kladené na disertační práce a lze ji jen vřele doporučit jako podklad k úspěšnému obhájení titulu Ph.D.

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

Praha, 10. 01. 2022

¹ Jan Patočka: „Války 20. století a 20. století jako válka“. In: *týž: Péče o duši III*; eds. Ivan Chvatík a Pavel Kouba. *Oikymen*: Praha 2002, s. 128.